

Estetikkens idéhistorie på norsk

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: Det er en utbredt misoppfatning at estetikken oppstår på 1700-tallet, med A.G. Baumgartens verk *Aesthetica*. Fenomenene vi sikter til med begrepene «estetikk» og «kunst» er langt eldre, og likeså den teoretiske gjennomtenkningen av dem. Arnfinn Bø-Rygg og Trond Berg Eriksens antologi over klassiske tekster om estetikk strekker seg fra Platon til Diderot. Boken er en gullgrube for alle som arbeider med estetikk, enten det er ut fra filosofiske, kunsthistoriske, idéhistoriske, eller teologiske faginteresser.

Av Ståle Johannes Kristiansen, universitetslektor i kunsthistorie ved Universitetet i Bergen.

Både i og utenfor academia snakker vi med stadig større fortrolighet om *estetikk* og *det estetiske*. Vi vet omtrent hva vi mener med ordene, men bare så lenge vi slipper å definere dem. For begrepet «estetikk» lar seg vanskelig definere. Og nettopp her ligger noe av begrepets styrke. Mye tyder på at *flertydigheten* i estetikkbegrepet gjør det særlig anvendelig i vår tids tenkning, ikke minst i forsøkene på å krysse de moderne faggrensene. Flertydigheten gjør begrepet problematisk og uhåndterlig, men det er ikke lett å erstatte estetikk med andre ord. Den særegne konstellasjonen i begrepets flertydighet har noe treffsikkert ved seg. Denne flertydigheten knytter seg til en av grunnbetydningene av det greske substantivet *aisthesis*. Som vi vet, sikter ordet til

sansning og menneskets *erkjennelse gjennom sansene*, men det er også knyttet til en bevissthet om at sansning gir en *fornemmelse* av tingene og verden.

Dermed kan *estetikken* minne oss om en type for rasjonalitet som har falt mellom to stoler i moderne vitenskapsoppfatning. En form for rasjonalitet som ser sammenheng, snarere enn motsetning, mellom fornemmelse og erkjennelse. En rasjonalitet som avstår fra å gripe tingenes «vesen», og snarere leter etter mening i tingenes form, bevegelse og samspill. Det betyr ikke at erkjennelsen stopper ved fornemmelsen, for måten man bearbeider fornemmelsen på blir avgjørende.

Men innsikten gjennom sansefornemmelser lar seg ikke uten videre overføre til analytisk språk. Den kan bare studeres nærmere dersom tenkningen og språket selv ikke mister forbindelsen til det konkrete og sanselige.

«Vår tids estetikk-boom»

I løpet av de senere tiårene har estetikkbegrepet blitt et åpnere begrep, mer løsrevet fra estetikk som filosofisk særdisiplin, løsere knyttet til kunstbegrepet, og mer innrettet mot dagliglivets erfaringsverden. Dette har samtidig skapt en ny interesse for antikkens estetikk, middelalderens estetikk, og estetikken i renessansen – som nettopp er kjennetegnet ved en slik integrering av det estetiske i filosofisk, religiøs og etisk tenkning. Fortsatt viser mange av pensumlistene i idéhistorie og kunsthistorie at temaet «estetikk» begynner med tekster fra moderne tid, men trenden er i ferd med å snu.

//]]]]> //]]>

Til nå har det manglet norske oversettelser av de mest sentrale forfatterne, derfor er Arnfinn Bø-Ryggs og Trond Berg Eriksens nye antologi, *Klassisk estetisk teori – fra Platon til Diderot*, en viktig utgivelse. Med denne utgivelsen kompletteres antologien *Estetisk teori* som Bø-Rygg utgav sammen med Kjersti Bale i 2008. Den nye antologien er en gullgruve for dem som arbeider med estetikk, enten det er ut fra filosofiske, kunsthistoriske, idéhistoriske, eller teologiske faginteresser.

//

//]]]]> //]]>

Ved siden av selve initiativet, skal redaktørene berømmes for bokens så pass omfattende innledningstekster i forkant av hovedkapitlene, og deres innledninger til hver av de historiske forfatterne. Når det gjelder selve utdragene av originaltekster, er noen få oversatt tidligere, men de fleste gis her for første gang på norsk – oversatt av stipendiat Lars Fredrik Janby og redaktøren Bø-Rygg. Dette gjelder relevante tekster av både Rousseau, Diderot, Descartes, Leonardo da Vinci, Bonaventura, Hugo av St. Viktor, Abbed Suger fra Saint Denis, Boethius, Augustin, og mange flere.

Bø-Rygg og Berg Eriksen understreker at de ikke har skrevet noen estetikkhistorie. De ønsker snarere å vise at det finnes en estetisk tenkning fra Platon til Diderot. Det lykkes de uten tvil med, og samtidig må det sies at de mange innledningstekstene langt på vei gir oss en estetikkens idéhistorie på norsk.

Redaktørenes felles innledning er noe av det klareste som overhode er skrevet om temaet. Her punkteres – på en elegant og upolemisk måte – den utbredte vrangforestillingen om at det ikke finnes estetikk før A.G. Baumgarten. («De objekter og fenomener som ordene «kunst» og «estetikk» nå innkretser, samler og betegner, fantes en gang uten at disse ordene fantes».) Vi får også en kort men god kommentar til «vår tids estetikk-boom», og en interessant drøfting av forholdet mellom sansning og språk.

To oppfatninger av skjønnhet

Også de andre innledningstekstene er gode. I innledningen til antikken finner man en modell for lesningen av begge antologiene om estetikk – en modell for klassisk så vel som nyere estetisk teori: «To oppfatninger av skjønnhet som har vært dominerende helt frem til 1900-tallet, skriver seg fra antikken: skjønnhet som harmoni, forstått som et kosmisk prinsipp, og skjønnhet som noe «mer», som får oss til å strebe etter det absolutt skjønne.» Innledningstekstene er noe av styrken ved denne antologien. De er lengre enn innledningene i forrige bind om estetisk teori, noe som gjør dette bindet langt mer leservennlig og pensumanvendelig enn bind én fra 2008.

Innledningstekstene er godt samkjørte faglig og språklig sett. Noen små spenninger og aksentforskyvninger kan man ane (for eksempel i lesningen av Platons estetikk), men slik må det være når to så profilerte professorer – to av våre fremste sakprosaforfattere – gir ut bok sammen. I denne antologien har Bø-Ryggs innledningstekster det fortrinnet at de er mer argumenterende i formen – noe som er en stor fordel ikke minst for lesere som er ute etter innføringer i bokens tema.

//]]]]> //]]>

Bredt og godt utvalg

Så til spørsmålet om utvalg av originaltekster. Her kan en bokanmelder gjøre mange billige poeng, noe jeg skal prøve å avstå fra. For utvalget i en antologi må nødvendigvis være preget av redaktørens faglige perspektiver, og av en rekke praktiske spørsmål om hvilke tekster man kan få kvalitativt gode oversettelser av i tide, osv. Det viktigste jeg har å si om utvalget er at det er imponerende bredt – innenfor så vel antikken, middelalderen, renessansen, 1600-tallet og 1700-tallet. Platon vies hele 50 sider. Fra renessansen er Leonardos traktat om maleriet med, men ikke Michelangelos sonetter. 1700-tallet dekker hele 70 sider av antologien, med viktige forfattere som Roger de Piles, Abbé Du Bos, Abbé Batteux og J.J. Winckelmann.

Selv savner jeg noen flere tekster fra kristen senantikk. Kanskje kunne Tertullian vært ofret til fordel for en viktigere tenker som Basilius den store?

//

//]]]]> //]]>

En større mangel er fraværet av tekstutdrag fra 500-tallsforfatteren (Pseudo-)Dionysius Areopagiten, som hadde en betydelig virkningshistorie for estetisk tenkning både i vestlig middelalder og i Bysants. Han er ikke et helt opplagt valg, ettersom disse tekstene er notorisk krevende å oversette til god norsk. Når han velges bort, kan det også skyldes at det er vanskelig å finne representative passasjer fra hans estetiske tenkning, ettersom det estetiske er så fullstendig integrert i andre tema hos ham. Men det siste er nettopp det som gjør Dionysius viktig. Sammen med Augustin, er han den av kirkefedrene som tydeligst preger middelalderens integrering av estetikken i etikken og (theo-)logikken, så vel som middelalderens «symbolske mentalitet». Han ble tilsvarende viktig for østlig ikonkunst og gotikkens skjønnhetsoppfatning.

Redaktørene kompenserer solid for mangelen av Dionysius-tekster med utvalg fra Johannes fra Damaskus, Johannes Scotus Eriugena, Abbed Suger fra Saint Denis, Hugo av St. Viktor, og Thomas Aquinas. Alle disse bygger videre på Dionysius, og knytter eksplisitt an til «den hellige Dionysius» i disse tekstutdragene. Den ene teksten fra Eriugena er en forklaring over Dionysius' hierarkilære, og teksten av Hugo fra St. Viktor kommenterer Dionysius' skrift *Om de himmelske hierarkier*.

Ikke desto mindre er denne antologien en begivenhet i norsk sammenheng, en viktig og solid utgivelse både fra Universitetsforlaget og redaktørene Arnfinn Bø-Rygg og Trond Berg Eriksen. *Klassisk estetisk teori* legger, sammen med det foregående bindet om nyere estetisk teori, grunnlaget for en videre drøfting av «estetikk» på norsk.

